

Dorota Kamuda

Prawo podmiotu zbiorowego do rzetelnego procesu karnego

Studia Prawnoustrojowe nr 6, 125-135

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Kamuda
Rzeszów

Prawo podmiotu zbiorowego do rzetelnego procesu karnego

1. Wprowadzenie

Uprawienie do rzetelnego procesu karnego wynika bezpośrednio przede wszystkim z dwóch aktów prawnych, tj. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. oraz Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r. (dalej: Konwencja). Mianowicie zgodnie z art. 45 Konstytucji: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie”¹.

Z kolei art. 42 Konstytucji stanowi, iż: „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego. Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu. Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu”².

Natomiast zgodnie z art. 6 Konwencji: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części

¹ Art. 45 ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

² Art. 42 Konstytucji RP.

rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do: niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia; posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony; bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości; przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia; korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie”³.

Tak więc rzetelność procesu karnego powinna przede wszystkim polegać na zapewnieniu wszystkim uczestnikom postępowania, a przede wszystkim oskarżonemu sprawiedliwego, szybkiego i jawnego postępowania prowadzonego przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd działający bez nieuzasadnionej zwłoki.

W zasadzie ochrona tego uprawnienia jest zagwarantowana dla człowieka, tak przynajmniej wynika z literalnego brzmienia Konstytucji, jak również z tego, że do niedawna w polskim prawie karnym tylko człowiek, jako sprawca czynu zabronionego pod groźbą kary, mógł podlegać odpowiedzialności karnej. Jednakże dwa lata temu na podstawie ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, która weszła w życie w dniu 28 listopada 2003 r., wprowadzono do polskiego ustawodawstwa odpowiedzialność karną podmiotów zbiorowych, w związku z czym również podmiot zbiorowy jako strona postępowania karnego powinien mieć zagwarantowane prawo do rzetelnego procesu karnego.

³ Art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

2. Pojęcie podmiotu zbiorowego

Podmiotem zbiorowym, w rozumieniu ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, jest osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, z wyłączeniem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków oraz organów państwowych i samorządu terytorialnego. Podmiotem zbiorowym jest również spółka handlowa z udziałem Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub związki takich jednostek, spółka kapitałowa w organizacji, podmiot w stanie likwidacji oraz przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, a także zagraniczna jednostka organizacyjna⁴.

Mając na uwadze powyższą definicję, podmiotami zbiorowymi będą np.: spółki jawne, spółki komandytowe, spółki partnerskie, spółki komandytowo-akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne, stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie, partie, związki zawodowe itd.

3. Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych

Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych jest nową instytucją polskiego prawa karnego, wprowadzoną na podstawie wskazanej wyżej ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Podmiot zbiorowy ponosi odpowiedzialność karną, jeżeli spełnione są łącznie następujące przesłanki: określone zachowanie osoby fizycznej, popełnienie określonego przestępstwa lub przestępstwa skarbowego przez osobę fizyczną, skazanie osoby fizycznej.

Podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności za czyn zabroniony osoby fizycznej, działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, do podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku, dopuszczonej do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków, o których mowa powyżej, działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa powyżej, będącej przedsiębiorcą, jeśli zachowanie to przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść (także niemajątkową).

⁴ Art. 2 Ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2002 r., nr 197, poz. 1661 z późn. zm.).

Podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności na podstawie ustawy, jeżeli ww. osoba fizyczna popełniła przestępstwo wyszczególnione w art. 16 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Będą to następujące kategorie przestępstw:

– z kodeksu karnego: odpowiednie przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, łapownictwo i płaćta protekcja, przeciwko ochronie informacji, przeciwko wiarygodności dokumentów, przeciwko mieniu, przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, przeciwko środowisku, przeciwko porządkowi publicznemu oraz wszystkie przestępstwa o charakterze terrorystycznym;

– z kodeksu karnego skarbowego: odpowiednie przestępstwa skarbowe przeciwko obowiązkom podatkowym i rozliczeniom z tytułu dotacji lub subwencji, przeciwko obowiązkom celnym oraz zasadom obrotu z zagranicą towarami i usługami;

– z przepisów pozakodeksowych: odpowiednie przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, określone w ustawie o działalności ubezpieczeniowej, w ustawie o obligacjach, w prawie bankowym, w prawie własności przemysłowej, w kodeksie spółek handlowych, w ustawie o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz o zmianie niektórych ustaw, w ustawie o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym; przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, określone w prawie o publicznym obrocie papierami wartościowymi, w ustawie o listach zastawnych i bankach hipotecznych; przestępstwa przeciwko środowisku, określone w ustawie o substancjach i preparatach chemicznych, w ustawie o odpadach, w ustawie o organizmach genetycznie zmodyfikowanych; przestępstwa stanowiące czyn nieuczciwej konkurencji, określone w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji; przeciwko własności intelektualnej, określone w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych, oraz wszystkie o charakterze terrorystycznym⁵.

Podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego przez osobę fizyczną, o której mowa powyżej, zostało stwierdzone na podstawie następujących orzeczeń: prawomocnego wyroku skazującego, nakazu karnego, prawomocnego orzeczenia o zezwoleniu na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności, prawomocnego orzeczenia

⁵ Por. M. Filar, Z. Kwaśniewski, D. Kala (red.), *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, Toruń 2003, s. 102 i nast.

warunkowo umarzającego postępowanie, prawomocnego orzeczenia o umorzeniu postępowania z powodu okoliczności wyłączających ściganie sprawcy.

Zgodnie z przepisami ustawy, podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności w razie stwierdzenia co najmniej braku należytej staranności w wyborze osoby fizycznej, o której mowa powyżej, co najmniej braku należytego nadzoru nad taką osobą fizyczną, albo gdy organizacja działalności podmiotu zbiorowego nie zapewnia uniknięcia popełnienia czynu zabronionego, a mogło je zapewnić zachowanie należytej, wymaganej w danych okolicznościach ostrożności przez ww. osobę.

4. Postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary

Postępowanie w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary jest postępowaniem karnym, jednakże z pewnymi istotnymi modyfikacjami wynikającymi ze specyfiki podmiotu, który podlega odpowiedzialności. Odstępstwa od ogólnych zasad uregulowane są we wskazanej wyżej ustawie z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Wszczęcie postępowania następuje na wniosek prokuratora lub pokrzywdzonego, a wyjątkowo (o czyn nieuczciwej konkurencji) również na wniosek Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów bezpośrednio do sądu. Wykluczone jest prowadzenie postępowania przygotowawczego. Sądem właściwym do rozpoznania sprawy jest sąd rejonowy, w którego okręgu popełniono czyn zabroniony. Sąd apelacyjny może przekazać sprawę do rozpoznania sądowi okręgowemu ze względu na szczególną wagę lub zawiłość sprawy.

Wniosek pokrzywdzonego musi być sporządzony i podpisany przez adwokata lub radcę prawnego. Jeżeli wniosek w tej samej sprawie złożyli prokurator i pokrzywdzony, rozpoznaniu podlega wniosek prokuratora. Każdy wniosek powinien zawierać: oznaczenie i adres wnioskodawcy, oznaczenie i adres podmiotu zbiorowego, dokładne określenie czynu zabronionego, wskazanie sądu właściwego do rozpoznania sprawy, uzasadnienie, wykaz dowodów, których przeprowadzenia na rozprawie głównej domaga się wnioskodawca⁶. Do wniosku należy dołączyć odpis orzeczenia skazującego osobę fizyczną, stanowiącego podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego wraz z uzasad-

⁶ B. Namysłowska-Gabrysiak, *Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Komentarz*, Zakamycze 2004, s. 300 i nast.

nieniem, jeżeli je sporządzono. Złożony wniosek podlega wstępnej kontroli sądu na zasadach określonych w kodeksie postępowania karnego.

W imieniu podmiotu zbiorowego w postępowaniu uczestniczy osoba wchodząca w skład organu uprawnionego do reprezentowania tego podmiotu. Podmiot zbiorowy może ustanowić obrońcę spośród adwokatów lub radców prawnych. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo strony nie wstrzymuje rozpoznania sprawy.

Dowody są dopuszczane na wniosek stron, a także z urzędu. Niedopuszczalne są dowody zmierzające oczywiście do przedłużenia postępowania. Można także odczytywać na rozprawie protokoły przesłuchania świadków, oskarżonych, obwinionych i inne dokumenty. Ciężar dowodu spoczywa na tym, kto dowód zgłasza, wbrew ogólnej zasadzie, że ciężar dowodu spoczywa na oskarżycielu⁷.

Sąd samodzielnie rozstrzyga zagadnienia faktyczne i prawne w granicach wniosku, jednakże orzeczenie prejudycjalne, skazujące osobę fizyczną, stanowiące podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego, jest dla niego wiążące.

Od wydanego przez sąd pierwszej instancji wyroku wnioskodawcy, a także podmiotowi zbiorowemu przysługuje apelacja. Od prawomocnego wyroku może być wniesiona kasacja przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Prawo bezpośredniego złożenia kasacji nie przysługuje natomiast niestety podmiotowi zbiorowemu.

5. Skarga na nierzetelność procesu karnego

Jeżeli uczestnik postępowania w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (przede wszystkim podmiot zbiorowy) uzna, że nie są spełnione wymogi rzetelności procesu karnego, może wnieść skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu lub – jeżeli ma miejsce jeden z aspektów nierzetelnego postępowania, polegający na prowadzeniu procesu w sposób przewlekły – skargę do sądu krajowego nadzrędnego nad tym, przed którym toczy się postępowanie.

Skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu może wnieść każda osoba, organizacja pozarządowa lub grupa jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną ze stron Konwencji praw zawartych w Konwencji lub w jej protokołach, co oznacza, że może ją wnieść także podmiot zbiorowy w rozumieniu ustawy z dnia 28 października 2002 r.

⁷ J. Potulski, J. Warylewski, *Ustawa o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 206 i nast.

o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Skargę należy wnieść w terminie 6 miesięcy od otrzymania ostatecznego rozstrzygnięcia. Gdy w prawie krajowym nie są dostępne żadne środki zaskarżenia, termin 6 miesięcy do wniesienia skargi biegnie od zdarzenia, które doprowadziło do naruszenia Konwencji, jednakże gdy dotyczy to trwałej sytuacji, termin ten biegnie od końca (ustania) tej sytuacji⁸. Skarga może dotyczyć wyłącznie takich naruszeń praw człowieka objętych Konwencją lub protokołem do Konwencji, które miały miejsce począwszy od daty wejścia w życie wobec Polski odpowiednio Konwencji lub Protokołu dodatkowego. Wymagane jest uprzednie wyczerpanie wszystkich istniejących w Polsce środków prawnych ochrony naruszonego prawa (wyjątkiem jest bezczynność lub przewlekłość postępowania krajowego), a także uprzednie podniesienie w postępowaniach krajowych istoty zarzutów w trybie prawa krajowego, podniesionych później w skardze do Trybunału⁹. Jeśli skargę wniosło kilka osób, a tylko jedna z nich wyczerpała uprzednio skutecznie środki krajowe, Trybunał może badać całość skargi¹⁰. Termin biegnie od dnia doręczenia ostatecznego orzeczenia organu krajowego wraz z uzasadnieniem, o ile prawo to przewiduje. Warunkiem dopuszczalności skargi jest wyczerpanie przez skarżącego tylko takich środków odwoławczych, które są dostępne i wystarczająco pewne (skuteczne) w praktyce. Obowiązek udowodnienia, że środki takie były dostępne, ciąży na państwie, którego dotyczy skarga. Skarżący, który wyczerpał określony środek odwoławczy, w oczywisty sposób skuteczny i wystarczający, nie musi korzystać także z innych dostępnych środków, które nie rokują szans powodzenia¹¹. Skargę można sporządzić i wnieść samodzielnie, dopuszczalne jest sporządzenie jej w języku polskim.

Komitet może, na zasadzie jednomyślności, uznać za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw skargę indywidualną, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania. Decyzja taka jest ostateczna. Jeżeli zaś żadna decyzja nie została podjęta przez Komitet, decyzję w sprawie dopuszczalności i przedmiotu skargi indywidualnej podejmuje Izba. W sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg międzynarodowych decyduje również Izba.

Jeśli w sprawie toczącej się przed Izbą pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji Konwencji lub jej protokołów lub jeśli rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do sprzeczności z wyrokiem wydanym wcześniej przez Trybunał, Izba może, w każdym czasie przed wydaniem swego

⁸ Decyzja ETPC z dnia 23 kwietnia 1998 r., *Chojak v. Polska*, sygn. 32220/96.

⁹ *B. v. Francja*, 25 marca 1992 r., A. 232.

¹⁰ *Erdogan i in. v. Turcja*, 16 stycznia 1996 r., skarga nr 19807/92 DR 84-A/5.

¹¹ Decyzja ETPC z dnia 16 października 2001 r., *Nowicka v. Polska*, sygn. 30218/96.

wyroku, zrzec się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby, chyba że sprzeciwia się temu jedna ze stron.

Trybunał nie rozpatrzy żadnej skargi indywidualnej, jeżeli jest anonimowa lub co do istoty jest identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji. Ponadto Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną, jeśli uważa, że skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami Konwencji lub jej protokołów, jest w sposób oczywisty nieuzasadniona lub stanowi nadużycie prawa do skargi. O odrzuceniu skargi Trybunał może zdecydować w każdej fazie postępowania.

Trybunał może w każdej fazie postępowania zdecydować o skreśleniu skargi z listy spraw, jeżeli okoliczności prowadzą do wniosku, że: skarżący nie podtrzymuje swej skargi lub spór został już rozstrzygnięty, lub z jakiegokolwiek innej przyczyny ustalonej przez Trybunał nie jest uzasadnione dalsze rozpatrywanie skargi. Jednakże Trybunał kontynuuje rozpatrywanie skargi, jeśli wymaga tego poszanowanie praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej protokołów. Trybunał może podjąć decyzję o ponownym wpisaniu skargi na listę spraw, jeśli uzna, że okoliczności uzasadniają takie postępowanie.

Jeśli Trybunał uzna skargę za dopuszczalną, kontynuuje rozpatrywanie sprawy z udziałem przedstawicieli stron i – jeśli zachodzi potrzeba – podejmuje dochodzenie, a zainteresowane państwa udzielą wszelkich niezbędnych ułatwień dla jego skutecznego przeprowadzenia, to pozostaje on do dyspozycji zainteresowanych stron celem polubownego załatwienia sprawy na zasadach poszanowania praw człowieka w rozumieniu Konwencji i jej protokołów. Jeżeli zdołano doprowadzić do polubownego załatwienia sprawy, Trybunał skreśla skargę z listy spraw¹². Następuje to w formie decyzji, która ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów i przyjętego rozwiązania.

Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.

Wyrok Izby staje się ostateczny: jeśli strony oświadczają, że nie będą wnioskować przekazania sprawy do Wielkiej Izby, lub po upływie trzech miesięcy od daty wydania wyroku, jeśli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub jeśli zespół Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie.

¹² Por. wyroki ETPC: z 21 grudnia 2000 r., *Klimecki v. Polska*, sygn. 31387/96 i z 6 czerwca 2000 r., *Mikulski v. Polska*, sygn. 27914/95.

W okresie trzech miesięcy od daty wydania wyroku przez Izbę każda ze stron postępowania może, w wyjątkowych przypadkach, wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby. Zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby przyjmie wniosek, jeśli sprawa ujawnia poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania Konwencji i jej protokołów lub poważną kwestię o znaczeniu ogólnym. Jeśli zespół przyjął wniosek, sprawę rozstrzyga Wielka Izba w drodze wyroku. Wyrok Wielkiej Izby jest ostateczny. Ostateczny wyrok Izby lub Wielkiej Izby podlega opublikowaniu.

Strony Konwencji zobowiązane są do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.

Skarga na przewlekłość postępowania. Jednym z rodzajów naruszenia prawa uczestnika postępowania do rzetelnego procesu karnego, jest stwierdzenie, że jest ono prowadzone w sposób przewlekły, tzn. trwa dłużej niż jest to konieczne do wyjaśnienia tych okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy (albo dłużej niż to konieczne do wykonania orzeczenia sądowego). Do niedawna w takiej sytuacji podmiot zbiorowy mógł jedynie wnieść skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

W dniu 17 września 2004 r. weszła w życie ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, zgodnie z którą jeżeli istnieje podejrzenie, że przewlekłość postępowania ma miejsce w postępowaniu w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, strona takiego postępowania (a więc przede wszystkim podmiot zbiorowy) lub wnioskodawca ma prawo w toku postępowania wnieść skargę. Składa się ją do sądu, przed którym toczy się postępowanie, a rozpoznaje ją sąd nad nim przełożony. Jeżeli skarga dotyczy przewlekłości postępowania przed sądem apelacyjnym lub Sądem Najwyższym – właściwy do jej rozpoznania jest Sąd Najwyższy.

Skarga powinna czynić zadość wymaganiom przewidzianym dla pisma procesowego, a ponadto zawierać żądanie stwierdzenia przewlekłości postępowania w sprawie, której skarga dotyczy, oraz przytoczenie okoliczności uzasadniających żądanie¹³. Skarga może zawierać żądanie wydania sądowi rozpoznającemu sprawę zalecenia podjęcia w wyznaczonym terminie odpowiednich czynności oraz zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej w wysokości nieprzekraczającej 10 000 zł.

Skargę niezawierającą żądania stwierdzenia przewlekłości postępowania w sprawie, której skarga dotyczy, lub przytoczenia okoliczności uzasadniają-

¹³ Art. 6 Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. z 2004 r., nr 179, poz. 1843).

cych żądanie sąd właściwy do jej rozpoznania odrzuca bez wzywania do uzupełnienia braków. Sąd odrzuca również skargę wniesioną przez nieuprawnionego albo niedopuszczalną z tego powodu, że skarżący wystąpił z nową skargą w tej samej sprawie przed upływem 12 miesięcy, a w sprawie egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego przed upływem 6 miesięcy od daty wydania przez sąd orzeczenia o oddaleniu skargi lub o jej uwzględnieniu.

Sąd właściwy do rozpoznania skargi zawiadania o toczącym się postępowaniu Skarb Państwa, prezesa tego sądu, którego działanie lub bezczynność według twierdzeń skarżącego spowodowało przewlekłość postępowania, doręczając mu odpis skargi.

Sąd wydaje orzeczenie w terminie dwóch miesięcy, licząc od daty złożenia skargi. Skargę niezasadną sąd oddala. Uwzględniając skargę, sąd stwierdza, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiła przewlekłość postępowania. Na żądanie skarżącego sąd może zalecić podjęcie przez sąd rozpoznający sprawę co do istoty odpowiednich czynności w wyznaczonym terminie. Zalecenia nie mogą wkraczać w zakres oceny faktycznej i prawnej sprawy.

Uwzględniając skargę, sąd może na żądanie skarżącego przyznać od Skarbu Państwa, a w przypadku skargi na przewlekłość postępowania prowadzonego przez komornika – od komornika odpowiednią sumę w wysokości nieprzekraczającej 10 000 zł. W wypadku przyznania odpowiedniej sumy pieniężnej od Skarbu Państwa, wypłaty dokonuje sąd prowadzący postępowanie, w którym nastąpiła przewlekłość postępowania, ze środków własnych tego sądu.

Odpis orzeczenia uwzględniającego skargę sąd doręcza prezesowi właściwego sądu.

Strona, której skargę uwzględniono, może w odrębnym postępowaniu dochodzić naprawienia szkody wynikłej ze stwierdzonej przewlekłości od Skarbu Państwa albo solidarnie od Skarbu Państwa i komornika.

Postanowienie uwzględniające skargę wiąże sąd w postępowaniu cywilnym o odszkodowanie lub zadośćuczynienie co do stwierdzenia przewlekłości postępowania.

Strona, która nie wniosła skargi na przewlekłość postępowania w toku postępowania w sprawie, może dochodzić – na podstawie ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹⁴ – naprawienia szkody wynikłej z przewlekłości, po prawomocnym zakończeniu postępowania co do istoty sprawy.

W okresie sześciu miesięcy od dnia wejścia w życie przedmiotowej ustawy osoby, które przed tym dniem złożyły skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zarzucając naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, o którym mowa w art. 6 ust. 1 Konwencji, mogą wnieść

¹⁴ Art. 417 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

skargę o stwierdzenie przewlekłości postępowania na podstawie przepisów niniejszej ustawy, jeżeli skarga do Trybunału została wniesiona w toku postępowania, którego ona dotyczy, i o ile Trybunał nie wydał postanowienia w przedmiocie dopuszczalności skargi.

6. Podsumowanie

Prawo do rzetelnego procesu jest jednym z uprawnień, które mieści się w katalogu praw człowieka (np. w Konstytucji RP w rozdziale II zatytułowanym „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”). Można by więc sądzić, że tego typu uprawnienie przysługuje tylko i wyłącznie człowiekowi. Jednakże nowa rzeczywistość prawna, w postaci wprowadzenia do polskiego ustawodawstwa odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych, przemawia za tym, aby ochronę tę rozszerzyć na podmioty zbiorowe będące stroną postępowania karnego w przedmiocie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary.

Natomiast zgodnie z Europejską Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, pomimo że uprawnienie do rzetelnego procesu karnego mieści się w prawach i wolnościach, których przestrzeganie gwarantuje Konwencja każdemu człowiekowi podlegającemu jurysdykcji państwa będącego stroną Konwencji, to jednak na podstawie art. 34 Konwencji skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka może wnieść również podmiot zbiorowy.

Polski ustawodawca w sposób bezpośredni wprowadza uprawnienie podmiotu zbiorowego do wniesienia skargi na jeden z przejawów braku rzetelności prowadzenia procesu karnego, tj. na przewlekłość postępowania w przedmiotowym postępowaniu, na mocy ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki.

Dobrym rozwiązaniem byłoby również dokonanie pewnych zmian w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w ten sposób, aby jej zapisy wprost chroniły podmiot zbiorowy przed m.in. nierzetelnością postępowania karnego w szerszym aspekcie, niż jest to uregulowane we wskazanej wyżej ustawie.